

РАДОВАН М. МАРИНКОВИЋ

СТАНОВНИШТВО РАЈЦА

РАДОВАН М. МАРИНКОВИЋ
УУ 32000 Чачак
Радике Поштића 8

UDK 314.92 (497.11)

*Спомен Јован Мијовић рођен 1849 у селу Лијешту срез Биоче
округ подгорички Кучи Црна Гора...*

Гробље у Рајцу

На северним падинама планине Јелице стере се чачанско село Рајац. Окружују га: Жежевица, Липница, Премећа, Слатина и Губеревци (Драгачево).

Жива је, још увек, легенда о томе како је насеље добило име: „Приповеда се да је у близини једног јеличког виса некада био град — и већи и старији од Градца, данашњег Чачка. Тај град се звао Рај.

Раја више нема. Познају се само, на имању Мартаћа, остаци некакве цркве.

Не зна се када је Рај запустео. Рајац чува успомену на њега“.¹

Прича се да је и на потесу Биљеге постојао некакав стари град, чији се остаци ископавају.²

Први помен Рајца у историјским изворима је из турског катастраског пописа, обављеног 1476. године. Село је припадало Брвенику. Налазило се у кнежини кнеза Бурђа из оближње Бањице, а старешина села (примићур) био је Стана, син Добрашина. Овде је тада пописано: 21 кућа и 37 одраслих мушких глава. Годисе 1528. у Рајцу је евидентирано 12 влашких кућа са 35 одраслих мушкараца и једно ратајско (ратарско) домаћинство са двојицом пунолетних мушкараца. Село се помиње и 1530, а 1560. године имало је 11 хришћанских и једну муслиманску породицу; све су се налазиле на баштинама и плаћале су спахији 2.129 акчи феудалних дажбина. Године 1572. у Рајцу су пописане 21 хришћанске и једна муслиманска кућа, а 1595. село се само помиње.³

На време турске управе упућује и више топонима: Беглук, Аниште, Турски бунар, Чардачина, Даћинац (вода). На Чардачини се у XVII веку налазило веће турско насеље, које је захватало и делове Слатине и Премеће — до Ђироваче, дакле, потес на коме данас живе Тодоровићи, Станисављевићи и Колаковићи.⁴ Остали локалитети добили су називе по људима, људским творевинама и поступцима: Биљеге, Црквине, Селиште, Стара кућа, Слава, Јездовина, Возник, Кадијача, Пејовац, Сретенов гроб, неки по животињама — Јеленак, или по природним облицима — Котлине; иначе ту су и — Опсиште, Бабљак, Торлак, Одјалице, Вреоница. Карактеристични су и називи вода (извора и потока): поред Даћинца — Кадијача, Вреонице, Шлап, Стублине, Змајевац, Бисенића извор, Бисенића поток.

Сеоска слава је на први дан Светих Тројица (Духови).

После 1820. Рајац је углавном (након укидања кнежина и капетанија) улазио у састав среза трнавског у општини Жежевица. Имао је 1820/21. године 18 кућа, 20 ожењених и 119 арачких глава, а 1821/22: 41 кућу, 54 пореске и 120 арачких глава.⁵

Године 1961. у Рајцу је пописано: 879 житеља у 205 домова, а 1991: 424 становника у 166 домова. Ови подаци речито говоре да се многи људи готово непрекидно одсељавају из Рајца.

Становништво овог села је досељеничко. Истина, неколико родова вековима живи на овом простору.

КИБАНОВИЋИ (9 к, Аранђеловдан) су, кажу, досељени из Кусадка, у XVIII веку. По свој прилици, то се збило знатно раније. Уосталом, зна се да је пре Првог српског устанка 12 генерација Кибановића свештениковало у цркви жежевичкој (уједно и рајачкој).⁶ Од речи кићан(ка) образовано им је презиме. Њихова домаћинства постоје и у Чачку, Прељини, Кукићима, Београду и Атеници.

ЛУКИЋИ (8 к, Аранђеловдан) су незнано откуда, можда и у XVII веку, приспели у Рајац. Кнезовали су у „турско доба“. Кнез Аврам Лукић рођен је у Рајцу око 1760, а страдао је 1815. године у логору Куршид-паше. На неког претка Луку упућује презиме овог рода. Има их и у Чачку, Атеници, Београду, Сарајеву и Енглеској.

КОЛАКОВИЋИ (4 к, Никољдан) су у XVIII веку доспели у Рајац из околине Никшића (преко Старог Влаха).⁷ Не зна им се старо презиме, а под овим се не помињу у чибучком тевтеру 1824.⁸ Ново презиме подсећа да су били мајстори колари. живе и у Чачку, Трнави, Слатини и Кукићима.

ТУТУНОВИЋИ (40 к, Аранђеловдан) су, као Силистрићи, дошли у Рајац под крај XVIII века. Пореклом су из Црне Горе. Продавали су тутун — дуван, па им отуда овако презиме.⁹ Неки живе и у Чачку, Атеници, Кољевићима (Чачак), Београду, Крагујевцу, Краљеву, Слатини, Мршинцима и Жаочанима.

ШВАБИЋИ (6 к, Алемпијевдан) су повратници из Војводине. Отуда им „шванско“ презиме. Прешлаци су — сами кажу — из суседне Липнице од пре 200 година. Знају да је дошао Гаврило, који је из Липнице отеран због бахатог понашања. Ако је ово тачно, онда је прелазак био касније. Јер, тај Гаврило Швабић унесен је 1824. у чибучки тевтер као власник ситне стоке.¹⁰ Иначе, Швабића домови постоје и у Чачку, Заблаћу и Новом Саду.

БИСЕНИЋИ (8 к, Паптелијевдан) су давни доселци из правца Старог Влаха. Од женског имена Бисенија образовано им је презиме. Има их и у Чачку, Атеници, Виљуши, Трнави и Београду.

МАРТАЋИ (13 к, Св. Василије) су, како тврде, под крај XVIII века досељени из околине Берана. Други кажу — из Гостића на Златибору.¹¹ Забуну, међутим, изазива податак да је у суседној Јежевици 1881. умро Радован Мартаћ (48), рођен у Дунишићима код Нове Вароши,¹² а он је сродник рајачким Мартаћима. Презименом чувају успомену на Марту досељеницу. Живе и у Чачку, Слатини, Београду, Крагујевцу, Мрчајевцима и Краљеву.

ЛУКОВИЋИ (6 к, Бурђевдан) и СТАНИСАВЉЕВИЋИ (15 к, Бурђевдан) један су род, заједно са Огњановићима у Заблаћу. Приспели су 1809. из Гоње код Сјенице. Станисављевићи тврде да им је старије презиме Кршовић, Кршигорац или Ломигора. Садашња презимена упућују на претке: Луковићи су од Луке, Станисављевићи — од Станислава, а Огњановићи — од Огњена. Луковићи памте да су у Рајац дошла два њихова претка: Марко и Матија.¹³ Луко-

вића има и у Чачку и Кукићима, а Станисављевића — Кршовића у Слатини, Чачку, Београду и Самаили (Краљево).

ВУКОВИЋИ (1 к, Мратицдан) су потомци Вука Шароње, која се помиње 1824. у тевтеру чибука као власник ситне стокe и од чијег им је имена изведено презиме. Он је доспео из Брда црногорских, али се задржавао негде у Старом Влаху. Једно домаћинство Вуковића постоји и у Чачку.

ТОДОРОВИЋИ (6 к, Никољдан) су у Рајац досељени са Вуковићима. Презиме им је образовано од имена претка Тодора. Живе и у Чачку, Београду, Трнави, Коњевићима (Чачак) и Губсервцима (Драгачево).

БЕШЕВИЋИ (8 к, Аранђеловдан) су дошљаци из Црвског код Сјенице. У Рајцу су породично огњиште свили 1809. Од неког надимка или имена изведено им је презиме. Има их и у Милатовићима (Драгачево), Чачку, Атеници, Пироту, Загребу, Београду и Трнави (Чачак).

РАДОЈИЧИЋИ (7 к, Бурђиц) су 1809. доспели из околине Сјенице. Презименом чувају успомену на претка Радојицу. Живе и у Чачку, Атеници, Краљеву и Београду.

КАСТРАТОВИЋИ (5 к, Бириловдан) су доспели 1809. из Шекулара (на што упућује и карактеристично презиме). Домаћинства су засновали и у Чачку, Атеници, Буковици (Краљево), Каони (Драгачево), Жаочанима и Трнави. Било их је, као домазета, и у драгачевским Горачићима, али су тамо изумрли по мушкој линији.¹⁴

МАЈСТОРОВИЋИ I (5 к, Врачеви) су 1809. досељени као Козомори из Старог Влаха.¹⁵ Старо презиме користили су до средине XIX века, а ново упућује на некакав мајсторлук њихових предака. Има их и у Београду, Чачку и Виљуши.

ПРЕЛИЋИ (4 к, Никољдан) су прешли из Жежевице. Помињу се, истина и раније, али су садашњи настањени у Рајцу после 1860. године. Од надимка им је презиме, са којим су у Жежевицу стигли из Братљева у Моравичком Старом Влаху. Живе и у Чачку, Београду, Атеници и Трнави.

ДРАГОВИЋИ (8 к, Петковдан) су пореклом из црногорских Брда, а у Рајац су стигли из драгачевске Рогаче. Презименом чувају успомену на неког претка. Настанили су се и у Чачку, Љубићу, Заблаћу, Атеници, Краљеву и Брђанима.

ГАВРИЛОВИЋИ (3 к, Никољдан) су давно досељени незнано откуда, али свакако из правца старог Влаха. Име претка Гаврила чува им се у презимену. Има их и у Атеници, Заблаћу и Трнави.

МИЛОШЕВИЋИ (6 к, Аранђеловдан) су се настанили у Рајцу после 1840. Нисмо прецизно утврдили одакле су. Помињу старовлашки завичај. Предак Милош уградио је своје име у њихово презиме. Живе и у Атеници, Трстенику, Чачку и Крагујевцу.

СТАНИШИЋИ (3 к, Врачеви) су некако у исто време (други кажу касније) приспели можда из драгачевских Властељица. Презименом чувају успомену на претка Станишу. Има их и у Чачку, Београду и Крагујевцу.

САВИЋЕВИЋИ (1 к, Бурђевдан) су прешлаци из Липнице, а пореклом су из Радаљева-Рашћића код Ивањице. На претка Савића упућује презиме овог рода. Једно домаћинство засновали су и у Чачку.

ИВАНОВИЋИ (3 к, Аранђеловдан) су доспели после 1865. однекуд из Црне Горе. Презименом се сећају претка Ивана. Живе и у Чачку, Атеници и Београду.

ВАСОВИЋИ (2 к, Бурђевдан) су Васојевићи. На ово упућује и родовско, истина скраћено, презиме. Тврде да су досељени 1809, али се то, по свој прилици, збило знатно касније. Живе и у Чачку и Атеници.

КНЕЖЕВИЋИ (2 к, Св. Василије) су из околине Сјенице. Протоколи умрлих кажу — из Штавља и Вапе. Зна се и за податак о томе да је у Рајцу 1881. преминуо Млађен Кнежевић (28), рођен у Чипаљима код Сјенице.¹⁶ Преди су им кнезовали — отуда овако презиме роду. Истог су порекла и Кнежевићи у Жежевици. Има их и у Чачку, Атеници, Заблаћу и Липници.

РАДОВИЋИ (3 к, Врачеви) су после 1860. године засновали породице у Рајцу, али није утврђено одакле су дошли. Свакако су из околине Сјенице. Презиме им је образовано од личног имена. Неки живе и у Чачку и Атеници.

ДРАГИЋЕВИЋИ (3 к, Аранђеловдан) су Старовласи — у Касином Брду рођени су они који су после 1865. дошли у Рајац.¹⁷ Презименом чувају успомену на претка Драгића. Своје домове имају и у Чачку, Атеници, Заблаћу, Београду и Крагујевцу.

ПАЈОВИЋИ (2 к, Лазарева субота) су после 1865. доспели из Брезове у Моравичком Старом Влаху. На претка Паја упућује њихово презиме. Живе и у Чачку, Трнави и Атеници.

РАКИЋЕВИЋИ (2 к, Никољдан) су пред Други светски рат призећени у Ивановиће. Прешли су из драгачевских Губереваца. Презименом чувају успомену на неког претка.

ВЛАСТЕЛИЦЕ (4 к, Врачеви) су прешлаци из Липнице. Пореклом су из драгачевских Властелица, на што упућује и њихово презиме. Има их и у Горичанима, Атеници, Чачку и драгачевским Губеревцима.

Неколико родова досељено је у Рајац после Другог светског рата. Имају уобичајена презимена:

ПАВЛОВИЋИ (1 к, Никољдан) су из Каонс (Драгачево),

ВУЧКОВИЋИ (1 к, Петковдан) — из Заблаћа, али документа помињу овај род у Рајцу и у XIX веку,

АВРАМОВИЋИ (1 к, Бурљевдан) су домазети из Премеће у Радоњићима, који су изумрли по мушкој лози,

МАЈСТОРОВИЋИ II (1 к, Михољдан) су домазети из Брезовица у Бисенићима.

Не зна се каква је судбина неких родова које документа помињу у XIX веку. У тевтеру чибукa из 1824. то су родови који су имали оваква презимена: СТАРОВЛА(X) — можда предак Илића, којих више нема, ДОЛОВАЦ, СТАНЧИЋ, ЛАНЧЕТА, ПЕШТЕРАЦ (ако Станислав-Станоје није предак Стаписављевића), ВАСИЛИЈЕВИЋ.¹⁸ Из тог времена је и Павле ТАДИЋ.¹⁹ Касније се помињу: ЗЛАТИЋИ, КОВАЧЕВИЋИ (пореклом из Губереваца), СРЕТЕНОВИЋИ (пореклом из драгачевске Церове), ЈОВАНОВИЋИ, ПЕТКОВИЋИ (пореклом из драгачевске Трешњевице), ПАНТОВИЋИ (пореклом из Косовице у Моравичком Старом Влаху), ОРЕСТИЈЕВИЋИ (пореклом из Косовице), СТАРОВЛАШЧИЋИ, БОКОВИЋИ, МАКСИМОВИЋИ, ВУКАЈЛОВИЋИ (призећени из Губереваца у Кастратовиће, па се одделили у Балугу — заблаћку), ВУЧЕТИЋИ, БУРОВИЋИ (одсељени у Чачак и Атеницу).²⁰ Занимљиво је да се 1863. помињу и: КОЗОМОРИЋИ, КОВАЧЕВИЋИ, ВАСИЛИЋИ, ПЕРИШИЋИ, СТАРОВЛАШЧИЋИ, МАКСИМОВИЋИ, ИЛИЋИ, ЈОВАНЧЕВИЋИ, ДОЛОВЦИ, БОРБЕВИЋИ, ВАСИЛИЈЕВИЋИ, ВУЧЕТИЋИ и СТАНКОВИЋИ.²¹ Извесно је да потомака ових родова још има у Рајцу, али ми нисмо успели да их идентификујемо. Иначе, у Рајцу више нема ни МИЈОВИЋА, досељених из Куча у Црној Гори.

НАПОМЕНЕ

1. Радовац М. Маринковић, „Јеличке легенде“, Чачак, 1977.
2. У комплетирању података велику помоћ пружио ми је Младен Мартаћ, пензионер из Рајца.
3. „Турски катастарски пописи неких подручја западне Србије, XV и XVI век“, I—III, приредио Ахмед, С. Аличић, Чачак, 1984/85.
4. Као под 1. Уз то, казивања Радоја Луковића, Предрага Швабића и Благоја Кићановића из Рајца.
5. Подаци из прве књиге др Бранка Перуничича, „Чачак и Горњи Милановац 1815—1915“, Чачак, 1968.
6. О томе говори више докумената који се чувају у Међуопштинском историјском архиву у Чачку.
7. Радоје Ускоковић, „Исељени Никшићи“, Зборник радова посвећен Јовану Цвијићу, Београд, 1926, стр. 550.
8. Податак добијен од Радоша Ж. Мадаревића, архивисте из Чачка.
9. Ово потврђују сви Тутуновићи.
10. Као под 8.
11. Казивања припадника овог рода.
12. Протокол умрлих, Међуопштински историјски архив, Чачак.
13. Казивања Ратка Луковића из Чачка, пореклом из Рајца.
14. У ове Кастратовиће призећени су Боковићи из Граба (Драгачево).
15. Тако су дуго пописивани у документима.
16. Као под 12.
17. Исто.
18. Документ у Међуопштинском историјском архиву у Чачку.
19. Исто.
20. Казивања Младена Мартаћа.
21. Као под 8.

LA POPULATION DE RAJATZ

Rajatz, village de la commune de Tchatchak (Serbie Occidentale) est une agglomération très ancienne. Cependant, l'ensemble de la population est composée d'immigrés. Certaines familles, comme par exemple celle des Kitchanovitch, dont tous les membres étaient prêtres, arrivèrent ici il y a plusieurs siècles.

En consultant les documents historiques peu nombreux, des inscriptions anciennes, des épitaphes, des actes d'état civil (de naissance, de mariage, de décès), mais aussi en ayant recours aux personnes les plus âgées du village, l'auteur éclaircit l'origine de la population actuelle de Rajatz que ses habitants abandonnaient souvent au cours des siècles, ces émigrations ayant été massives en particulier à partir de 1960. Dans le texte il est également question des lieux de destination où les descendants de ces émigrés résident actuellement.

RADOVAN M. MARINKOVITCH